

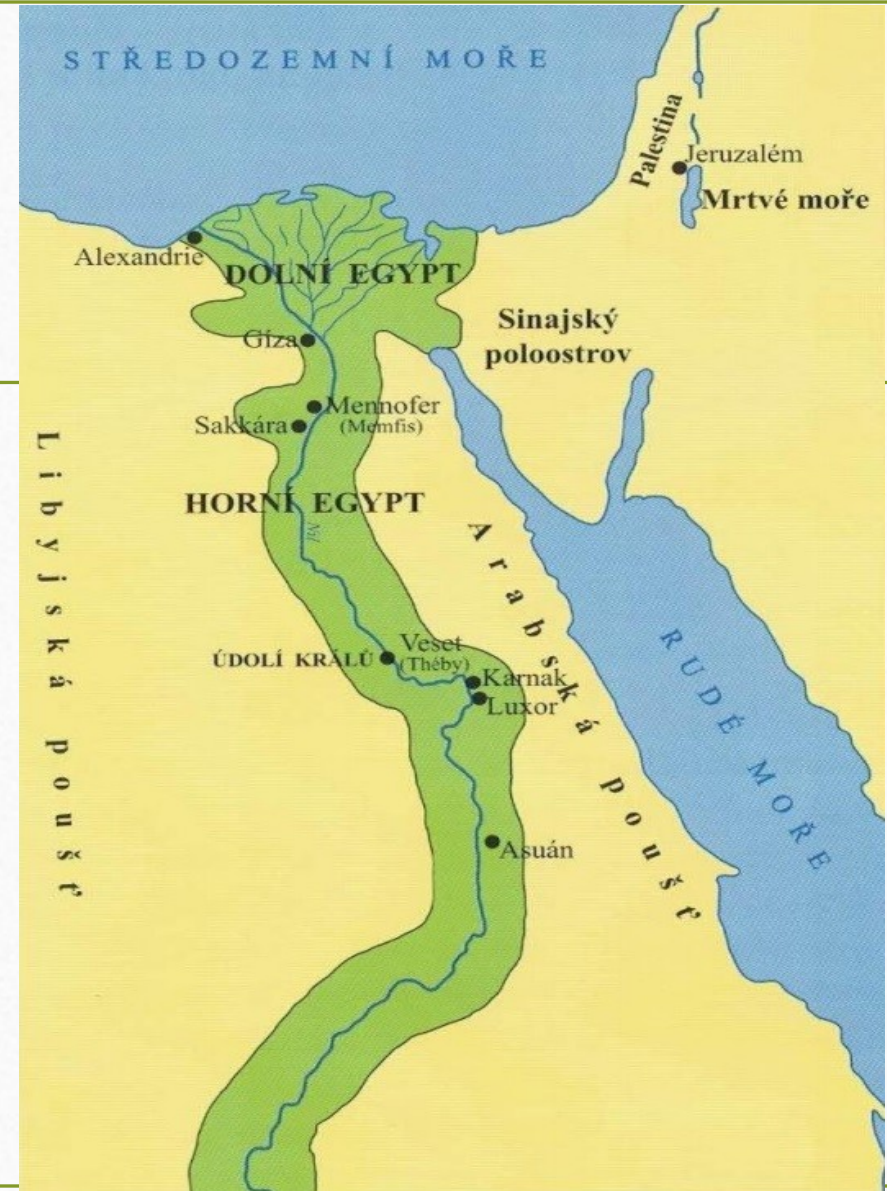
Umění staroorientálních států

(Egypt, oblast Mezopotámie)

Jitka Kašpárková & Barbora Mikovcová

Starověký Egypt

- Rozsáhlá oáza v povodí Nilu v délce 2000 km
- Vývojová období:
 - 1) *Předdynastické – archaické (5300-2700 př. n. l.)*
 - 2) *Stará říše (2700-2200 př. n. l.)*
 - 3) *Střední říše (2200-1500 př. n. l.)*
 - 4) *Nová říše (1500-1000 př. n. l.)*
- Vláda 30 dynastií faraonů
- Víra v posmrtný život (potřeba mumifikace)

Starověký Egypt:

Předdynastické – archaické období

- Období prvních dvou dynastií
- Území děleno na dvě části:
 - 1) Horní Egypt (na jihu)
 - 2) Dolní Egypt (na severu)
 - podle toku Nilu
 - král Menes roku 3150 př. n. l. sjednotil obě území
- Kult boha Usíra (pán mrtvých a posmrtného života) – faraonské hrobky budovány do země

Starověký Egypt:

Předdynastické – archaické období: památky

- **Palety** (vápencové desky s reliéfy): stéla krále Uta, stéla krále Narmera
- **Nůž** ze slonové kosti (nalezený v Džebel-el Araku = Horní Egypt)

Obr.: Stéla krále Uta

Obr.: Narmerova paleta

Starověký Egypt: *Stará říše*

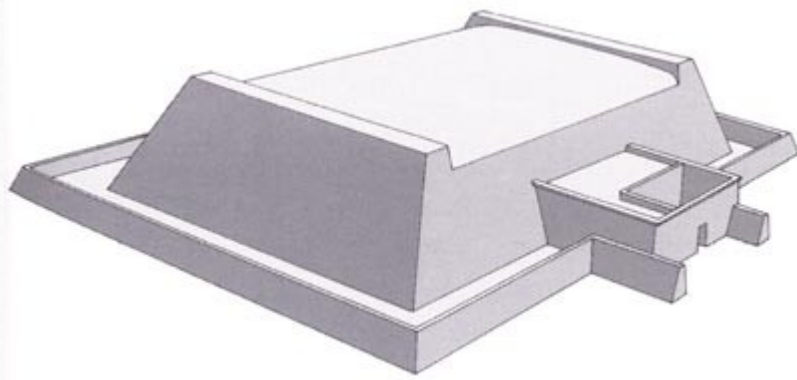
- Hlavní město = Mennofer
- Vládne III. dynastie – panovník Džosér
- Náboženská reforma: ústup od uctívání boha Usíra, začátek uctívání boha slunce Réa → změna v pohřební architektuře (hroby nad zemí)
- Pohřební architektura – 2 typy staveb:
 - 1) mastaby
 - 2) pyramidy

Starověký Egypt: *Stará říše*

- **Mastaby:**

- kamenné hrobky s obdélníkovým půdorysem a tvarem komolého jehlanu; určené zejména pro „vyšší“ úředníky

Obr.: Šepseskafova mastaba v Sakkáře (99,6 x 74,4 m)

Starověký Egypt: *Stará říše*

- **Pyramidy:**

- určené faraonům; jedná se o postupně nasazené a zmenšující se mastaby na sebe

Obr.: Džosérova pyramida

- lokalita: Sakkára
- architektem Imhotep
- výška 60 m
- půdorys 107 x 116 m

Starověký Egypt: *Stará říše*

- **Pyramidy v Gíze:**

- zleva Menkauréova, Raachefova a Cheopsova (= nejvyšší, měří 146 m)

- před nimi se nachází tzv. pyramidy královen
- v sousedství pyramid je několik dalších chrámů (sloužily na mumifikační obřady či uctívání faraona)

Starověký Egypt: *Stará říše*

- Na východ od pyramid v Gíze nalezneme **Velkou sfingu**
 - socha vytesaná z jednoho kusu kamene
 - ve tvaru ležícího lva s lidskou hlavou
 - 20 m vysoká, 70 m dlouhá
 - pod tělem lvice je síť chodeb, které v minulosti vedly nejspíš k pyramidám
 - pravděpodobně se jedná o symbol krále Raacheva

Starověký Egypt: *Stará říše*

- **Cenné památky egyptského sochařství:**

- 1) Dvojportrét Menkauréa s manželkou

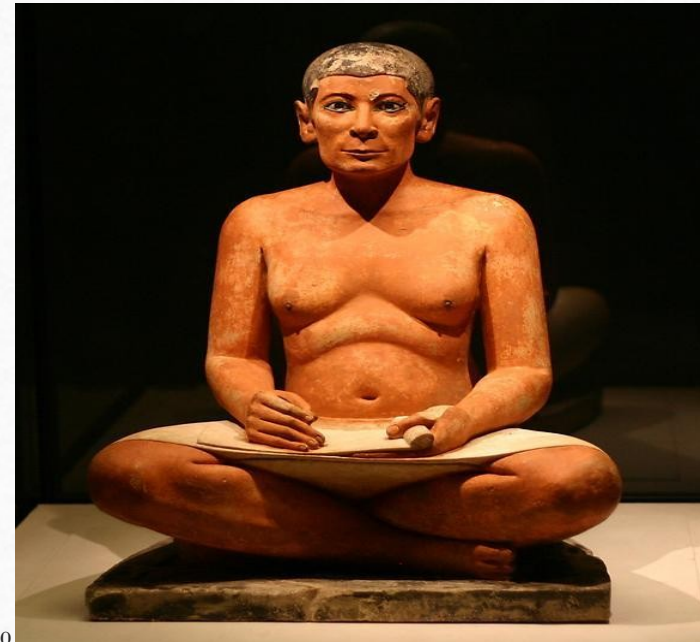
- Menkaure byl panovníkem IV. dynastie
- byl to syn faraona Raachefa

Zdroj obrázku: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Menkaure>

Starověký Egypt: *Stará říše*

- Cenné památky egyptského sochařství:
 - 2) Socha sedícího písaře
 - pochází z období IV. dynastie

Zdroj obrázku:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Sed%C3%ADc%C3%AD_p%C3%ADsa%C5%99#/media:File:The_seated_scribe.jpg

Starověký Egypt: *Stará říše*

- **Cenné památky egyptského sochařství:**

3) Dvojportrét knížete Rahotepa a jeho paní Nofrety

- pochází z období IV. dynastie
- znázorňován vladařský a sebejistý postoj
- nejstarší ženský portrét na světě
- záměrné odlišné zbarvení kůže (muž = válečník, žena = paní v domácnosti/ve stínu)

Zdroj obrázku: <http://www.touregypt.net/featurestories/picture04072003.htm>

Starověký Egypt:

Střední říše

- Během vlády VI. dynastie dochází k pádu Staré říše
- Politická stabilita nastává až za vlády XI. dynastie – panovníkem Mentuhotepem II. = vznik Střední říše
- Hlavním městem se stal Wéset
- Opět kult boha Usíra

Starověký Egypt:

Střední říše

- **Sochařství:**

- ovlivňováno kultem boha Usíra (sochy zahaleny smutkem) – lidé odcházejí do Usírovy posmrtné říše se všemi utrpeními, které v průběhu života zažili
- vznikají kamenné náhrobky s reliéfní podobiznou zesnulého (oproti náhrobkům typickým pro Starou říši, kde reliéfy vystupovaly z pozadí, jsou tentokrát reliéfy vyhlubovány do stěny); zemřelý je obvykle zobrazen v sedě; kamenné náhrobky bývají umíst'ovány v předsíních hrobek
- také vznikají makety služek a otroků – byly přikládány do hrobu pána, aby o něj bylo postaráno i v posmrtném životě

Starověký Egypt:

Střední říše

- **Malířství:**

- kolorované kresby na stěnách hrobek či ve slavnostních místnostech (cílem bylo vyprávět o egyptském světě, nikoliv však vyjadřovat emoce); typickým jevem byla strnulost a idealizace objektů
- lidská postava: hlava a končetiny zachycovány z profilu, zatímco trup, ramena a oko zepředu
- barvy neodpovídaly skutečnosti
- malované ornamenty (výzdoba architektury) – geometrické tvary (kruh, meandr), rostlinné prvky (lotos, papyrus)
- malby na papyrusové svitky

Starověký Egypt: *Střední říše*

- **Malířství:**

2 typy perspektivy:

1) pásová – umíst'ování osob a předmětů nad sebe

2) hieratická – velikost postav na obraze byla různá (odpovídala velikosti postavení ve společnosti)

Obr. vlevo: Pásová perspektiva

Obr. vpravo: Hieratická perspektiva

Starověký Egypt

- **Písmo:**

- v roce 1799 byla objevena napoleonským vojskem v Rossetě deska s dvojjazyčným nápisem (řeckým a egyptským – hieroglyfy a démotické písmo); egyptské písmo rozluštil v roce 1822 francouzský učenec J. F. Champollion; díky tomu bylo pak možné zkoumat egyptskou kulturu více do hloubky
- krom hieroglyfů (obrázkové písmo) měli písmo hieratické (kněžské) a démotické (lidové) – zjednodušené hieroglyfy
- psalo se na kámen, sochy, papyrus, předměty (vázy)

Starověký Egypt

- **Rossetská deska**
 - kámen z masivního černého čediče
 - výška 118 cm, šířka 77 cm, váha 762 kg
 - pochází z roku 196 př. n. l.
 - horní část – egyptskými hieroglyfy
 - prostřední část – démotickým písmem
 - spodní část – řečtina

Zdroj obrázku: cs.wikipedia.org/wiki/Rossetská_deska

Starověký Egypt: *Nová říše*

- kolem roku 1700 př. n. l. byl Dolní Egypt napaden semitskými kmeny, došlo ke zhroucení Střední říše
- začíná období Nové říše – hlavním městem zůstává Wéset
- známí panovníci: Ramses II., Hatšepsut, Amenhotep IV. a jeho manželka Nefertiti
- kult boha slunce Réa, avšak přetrvává i kult Usíra (snaha zachovat tělo zesnulého)
- změna v pohřební architektuře – faraonové XVIII. dynastie nestaví pyramidy, ale menší hroby ve skalních jeskyních (např. wésetská královská metropole zvaná Údolí králů)

Starověký Egypt: *Nová říše*

- Pohřební architektura:

Údolí králů

- pohřebiště králů 18. a 20. dynastie
- většina hrobek vykradena
- zachována pouze Tutanchamónova hrobka (objevena v roce 1922)
- celkem známo 62 hrobů,
z toho 38 hrobů není královských

Zdroj obrázku: <https://goldibis.com/udoli-kralu-2>

Starověký Egypt: *Nová říše*

- Pohřební architektura:
 - **Panteony** (chrámy zbožštěných faraonů)
 - místo konání pohřebního obřadu

Obr.: **Memnónovy kolosy**

- zřícenina královského chrámu

Zdroj: <https://egypt.afrikou.cz/egypt/memnonovy-kolosy.html>

Starověký Egypt: *Nová říše*

- **Architektura:**

- zachované chrámové komplexy **Luxor** (vlevo) a **Karnak** (vpravo)
- kombinace kamene a dřeva

Starověký Egypt:

Nová říše

- **Sochařství:**

- pohřební masky v životní či nadživotní velikosti, do očí vsazovány drahé kameny
- sochy umíst'ovány v blízkosti chrámů
- trojrozměrné sochařství – zákon frontality (pohyb těla maximálně vpřed nebo vzad, nikoli ohnutí trupu)
- výraz strnulý, vážný

Starověký Egypt: *Nová říše*

- Během vlády Amenhotepa IV. (Achnatona) dochází k převratu v egyptském umění:
 - nové náboženství (monoteistické) – žádné násilí, zlo, boje
 - hlavní město přesunuto do el-Amarny
 - nový způsob portrétu (obr.: Socha Achnatona)
 - oproštění od hranatého a atletického typu
 - ovšem po jeho smrti (vládl 16 let) hlavním městem opět Wéset a znovu kult boha Amona-Rea

Zdroj: <http://www.starovekyegypt.net/faraoni-nove-rise/amenhotep4-achnaton.php>

Starověký Egypt: *Nová říše*

- Za vlády Amenhotepa IV. vznikla **Umělecká škola el-amarnská:**
- Díla: polychromovaná hlava královny Nefertiti (obr. vlevo), nedokončený portrét Nefertiti z růžového křemence, stéla Milenci v zahradě (obr. vpravo)

Starověký Egypt:

Nová říše

- **Egyptské umělecké řemeslo:**
 - Egypťané byli výbornými kameníky (vytvářeli vázy, náhrobky, sarkofágy, plastiky různých rozměrů)
 - hrnčířský kruh byl pro ně známý již v 3. tisíciletí př. n. l.
 - zpracování dřeva – výroba dřevěného nábytku a drobnějších předmětů
 - od 1600 př. n. l. - používání skla (nicméně neznali techniku foukání skla)
 - textil – plátěné obaly pro balení mumíí
 - zpracování kůže, košíkářství, pletení rohoží, zpracovávání kovů (měď, bronz, železo)

Starověký Egypt:

Nová říše

- **Hudba:**

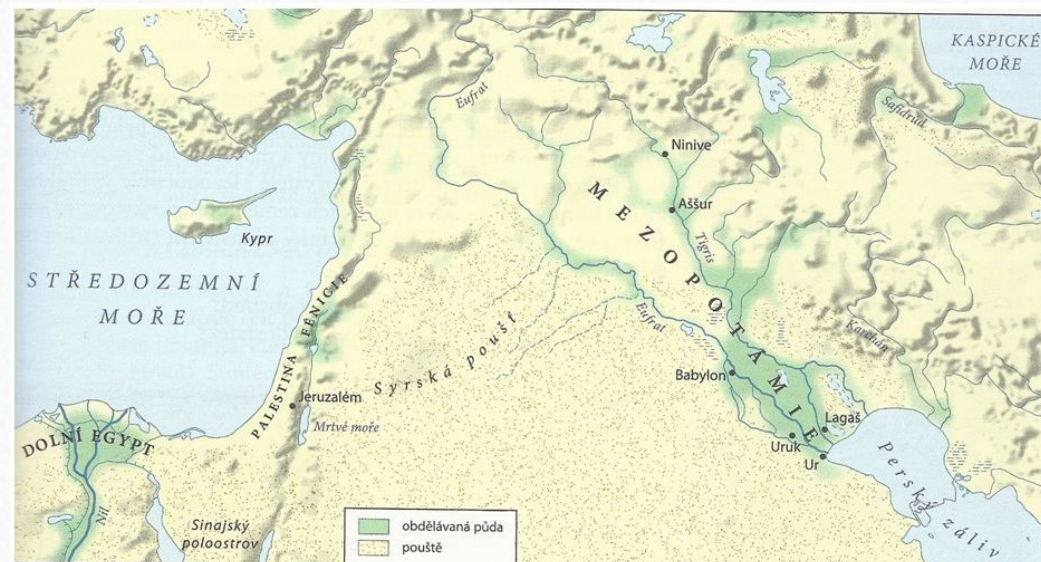
- zejména při slavnostech
- hudební nástroje: harfa (obvykle 21 strun), flétna (z rákosu), citera, loutna, buben, destičky na tleskání
- pohřební koncerty: naříkání pěvců do rytmu, doprovod dvojitého klarinetu a flétny

Mezopotámie

Význam: “meziřící” - oblast mezi řekami Eufrat a Tigris

Dělení na jednotlivá období:

- 1) *Předhistorické období (4. tis. př. n. l.)*
- 2) *Sumerská a Akkadská Babylónie (přelom 4. a 3. tis. př. n. l.)*
- 3) *Semitská říše*
- 4) *Chetitská říše (19. - 13. stol. př. n. l.)*
- 5) *Asyrská říše (12. - 7. stol. př. n. l.)*
- 6) *Novobabylónská říše (625 - 539 př. n. l.)*

Mezopotámie

Stručná charakteristika umění

Omezené možnosti sochařské práce (vzácnost kamene)

Hlavní stavební materiál: **hlína** - cihly sušené na slunci

Města byla chráněna zdí, měla kanalizaci a vodovod

Paláce vládců - reprezentační komplexy budov s nádvořími, **chrámy** stály na vysoké podezdívce (Babylonský chrám = jeden z tzv. sedmi divů světa)

Sochařské a malířské umění = oslava vládců; panovala představa, že živého člověka může nahradit jeho obraz (duchovnost - zvětšené oči)

Reliéfy - v kovu, kameni, hlíně (barevně glazované obkladačky)

Mezopotámie

Předhistorické období

Středisko Súsy

- založ. asi kolem 4000 př. n. l.
- keramika (nádoby, černá výzdoba)

Obr.: talíř a pohár pocházející ze 4. tis. př. n.l., nalezený na území střediska Súsy

Mezopotámie

Sumerská a Akkadská Babylónie

Město **Uru** (Tell al-Ubajd - oblast zřícenin města Uru, archeologická náleziště)

- věžovité stupňovité chrámy, hroby
- realistické zvířecí a rostlinné motivy, mozaiky v perleti, reliéfy

Lagaš (Tell el-Hiba) - sumerský městský stát na jihu Mezopotámie

- **socha krále Gudey** (realismus, idealismus)

4. tis. př. n. l. - vpád semitských Akkadů do severní Mezopotámie

pol. 3. tis. př. n. l. - akkadský Sargon I. vytvořil v Mezopotámii velkou říši
(= pomalý zánik Sumerů)

Obr. vlevo nahoře: socha krále Gudey (dnes vystavena v Metropolitním muzeu, New York)

Obr. vpravo nahoře: První známé vyobrazení kola - fragment nalezený na území Uru

Obr. vpravo dole: Lagašský král v čele vojska, nalezeno na území Lagaše

Mezopotámie

Semitská říše

Hlavní město **Babylón** (odtud název Babylónská říše)

Výtvarné umění vývojově ustrnulo

Obr.: Horní část reliéfu stély s vepsaným Chamurapiho zákoníkem

Mezopotámie

Chetitská říše

Úpadek babylónské kultury způsobený vpádem Chetitů, kteří přejímali mnoho z původní kultury

Chetitská říše se rozléhala na severozápadě území Mezopotámie, hlavní město: **Chattaušaši**

Obr.: “Lví brána” v Chattaušaši

Mezopotámie

Asyrská říše

Asyrové = dědici a pokračovatelé babylónské kultury, ozmach výtvarného umění

Mohutné paláce obkládané reliéfy:

- **Sargonův palác v Chorsábádu** - nejzachovalejší, průčelí členěno věžemi, mezi nimi tři brány, střední z nich s postavou Gilgameše nesoucího lva; Chorsábád = hl. město Asýrie za Sargonovy vlády
- **Aššurbanipalův palác** - v hlavním městě Asýrie **Ninive**

Obr. vlevo: Aššurbanipal na lovu, reliéf z paláce v Ninive

Obr. vpravo: “šédu” - v sumersko-akkadské mytologii býk s lidskou hlavou, reliéfy nalezené v Chorsábádu v 19. století

Mezopotámie

Novobabylónská říše

Po rozpadu Asyrské říše a pádu Ninive se hlavní metropolí Přední Asie stává Babilón - chrám **Nabukadnesarův**

Město **Uruk** - nejstarší zbytky monumentálních budov v Mezopotámii

zikkuraty = velkolepé jehlanovité stavby, stupňovité, vysoké až několik desítek metrů (proslulá Babylonská věž neboli Mardukův zikkurat)

Ištařina brána v Babylonu - obložena modrými kachlemi, postavena kolem r. 575 př. n. l.

Obr. vlevo: Ištařina brána v Babylonu (kopie)

Obr. vpravo: zikkurat Choga Zanbil z 13. století př. n. l. poblíž střediska Súsy

Mezopotámie

Náboženství

Existovaly stovky různých božstev různých kultur, které se prolínaly a opakovaly, náboženství byla **polyteistická**

Zpočátku patřili kněží k vládnoucím vrstvám, s nástupem krále byla jejich moc omezena, stále jsou ale mezi důležitými osobami

Kněží sídlili v chrámech - **zikkuratech**

Někteří bohové: An (bůh nebe), Ištar (bohyně života), Enlil (bůh země a osudu), Enki (bůh vody a moudrosti) aj.

Mezopotámie

Písmo

Mezopotámci věřili, že písmo vytvořil bůh (Enki)

Za účely účetnictví v zemědělství se na hliněné nevypálené nádoby na obilí razily znaky, obrazce; psalo na zasychající hliněné destičky rákosovým nástrojem

Aby šly znaky zapsat rychle, než hlína zaschne, byly vytvořeny tzv. “klínů”, vzniklo tak tzv. **klínové písmo**

Zajímavostí je, že klínové písmo rozluštil český orientalista Prof. Dr. Bedřich Hrozný (mj. rozluštil také hieroglyfické písmo a krétské písmo)

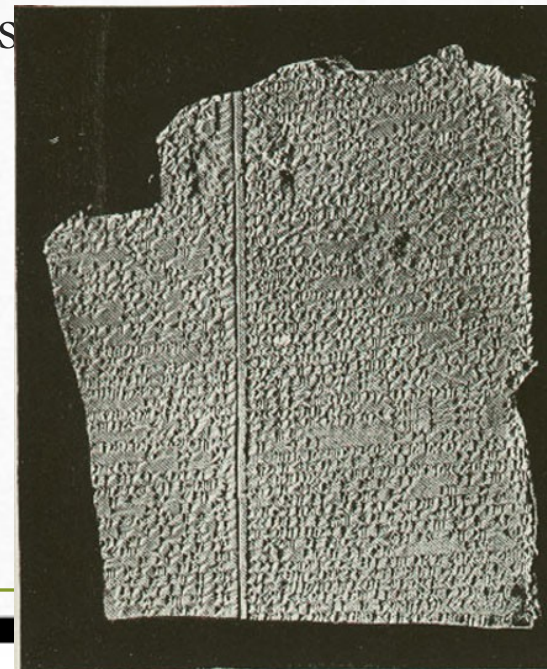

Mezopotámie

Literatura

Kromě úřednictví vzniká se vznikem písma i **náboženská, zábavná i naučná (vědecká) literatura**, nejčastěji básně a texty oslavující bohy, panovníky, úrodu, vznikaly tzv. hymny doprovázené na hudební nástroje. v době válek pak vznikaly nářky nad zničenými městy. Nejznámějšími dochovanými spisy jsou báje, pověsti a **eposy** (Epos o Gilgamešovi, Epos o Etanovi)

Obr.: tabulka s částí zápisu Eposu o Gilgamešovi

Mezopotámie

Sochařství

Nejčastější materiál: **hlína** (byl jí dostatek)

Jen výjimečně se používal kámen nebo kov

Plastiky, glazované kachle s reliéfy na vnější výzdobu (viz Ištařina brána)

Zdroje:

- <http://egyptologie.cz>
- <https://udalosti.signaly.cz/1307/stela-z-ar-rasidu-rosettska>
- <https://www.dejepis.com/ucebnice/mezopotamie>
- <http://artmuseum.cz>

- ODEHNALOVÁ, Alena: Vybrané kapitoly z dějin kultury: [od pravěku do konce 19. století]. Brno: CERM akademické nakladatelství, 1997. ISBN 80-7204-058-8.
- KECOVÁ, Magdalena: Dějiny umění (Výtvarné umění od pravěku po současnost). Ostrava: Ateliér Milata, 1995.